

Oponentský posudek diplomové práce Štefana Piláta „Substantivní paradigmatica v Grigorovičově parimejniku“

Jak již název samotné práce napovídá, diplomant si vzal za cíl popsat stav deklinačního systému substantiv Grigorovičova parimejniku a zhodnotit jeho význam pro výzkum církevněslovanského jazyka.

Samotný výběr studované památky není náhodný, neboť jde o text, který byl opsán na přelomu 12.-13. století na teritoriu Makedonie a představuje významný text pro studium dějin církevněslovanského jazyka v oblasti bulharské a makedonské. Nově na význam této památky z jazykového hlediska upozornila především Z. Ribarova, která se pokusila postihnout specifika rukopisů, které vznikly na makedonském území, a odlišit je tak od rukopisů bulharského původu. Grigorovičův parimejnik má mezi těmito texty ústřední místo, protože patří k jedněm z nejstarších památek, které mohou tvořit podle Ribarové makedonskou redakci církevněslovanského jazyka. Tato památka má svůj význam obecně pro slovanské písemnictví také z toho důvodu, že obsahuje nejstarší staroslověnské znění starozákonního překladu (s výjimkou žaltáře). Překlad parimejních starozákonních lekcí byl pořízen z řecké předlohy a jeho vznik se nejčastěji klade na Velkou Moravu a je obvykle přisuzován Metodějovi. Obecně byla dosud parimejním textům věnována pozornost ze strany textologie, lexikologie a překladové techniky řecko-staroslověnské. Podrobnější jazykovou analýzou se zabývala již výše vzpomenutá Z. Ribarova. I přes nesporný význam této památky pro církevněslovanské písemnictví nebyl dosud rukopis dostatečně zhodnocen a je tudíž velice cenné, že si diplomant zvolil právě Grigorovičův parimejnik.

Obecně lze říci, že jde o práci velice zdařilou, jež respektuje všechny rysy monografické vědecké studie. Dosažené výsledky se opírají jak o dobrou a bohatou znalost odborné literatury, ale i pramennou bázi, která byla získána samostatnou excerpcí rozsáhlé památky. Domnívám se, že co do rozsahu zpracovaného materiálu diplomant výrazně překročil nároky kladené na diplomovou práci. Jeho výklad jednotlivých problémů je naprosto věcný, v mnohém přesahující rámec práce. Umí interpretovat dobře jednotlivé jazykové jevy a problémy s tím spojené. Práce dále ukazuje jeho dobrý postřeh a schopnost pracovat se starými rukopisnými památkami (např. je schopen odhalit a interpretovat písarské omyly či specifika písáře).

Vlastní práce je vedle úvodu rozvržena do tří celků: 1. obecné poznámky o slovanském parimejniku; 2. grafematická a fonologická charakteristika Grigorovičova parimejniku (dále jen Grig) a 3. vlastní analýza substantivní paradigmaticy Grig.

V první kapitole shrnuje diplomant základní poznatky o zkoumané památce na základě dostupné odborné literatury. Vzhledem k tomu, že se jedná o stručný vhled do velmi obsáhlé problematiky, dochází v ojedinělých případech k menším nepřesnostem. Např. s. 10: řecká předloha je zde nazývána jako profētologion snad pod vlivem byzantské řečtiny a jihoslovanských jazyků, ačkoli by pro češtinu bylo vhodnější užít podobu prophetologium/profētologium. Na téže str. se tvrdí, že „v byzantské církvi se parimejnik jako samostatná kniha užíval do 14. století, místy až do 16. století, pak byl nahrazen triody a minejemi“, přestože se triodia a mineje objevují již na přelomu 11.-12. stol. (Ve slovanském prostředí nejprve bez starozákonních lekcí, např. Bitolské triodion. Teprve od 13. stol. se i v nich objevují jednotlivé paremie.) Parimejniky tudíž nemohly být na Balkáně ve 14. stol. užívány v liturgické funkci – tu již převzaly triodia a mineje – ale byly z nich pouze vybírány paremie k četbě, do té doby než se stala pevnou součástí zejm. triodií. Nesdílím zcela diplomantův názor na to, že parimejnik jako liturgická příručka vznikl na Velké Moravě, domnívám se, že k tomu došlo právě až v souvislosti s činností Ochridské literární školy ovšem s využitím staršího Metodějova překladu Starého zákona. Ostatně je vůbec otázkou, jak byl původní Metodějův překlad Starého zákona rozsáhlý. Je velmi obtížné si představit, že

parimejník vznikl pro účely cyrilometodějské misie, jak soudí diplomant, neboť na Velké Moravě chybí prostředí, kde by tato monastická příručka mohla být užívána. Tyto poznámky však nemají být výtkou vůči diplomantovi, jen ukazují na řadu problémů, které se současná paleoslovenistika teprve pokouší řešit.

V další kapitole se diplomant věnuje jak analýze grafického a zvukového plánu zkoumané památky, zde čerpá některé údaje z výzkumu Z. Ribarové a doplňuje je o vlastní pozorování a příklady. V oblasti grafiky by snad bylo možné doplnit (s. 14 pozn. 22), že vedle τ na začátku slov za ϵ i ja se v některých případech v hlaholici užívá také prosté α . Dále se nabízí otázka, zda grafém ψ by nebylo vhodnější považovat jako alograf k $\pi\epsilon$ již proto, že užití této litery je velice specifické, neboť se vyskytuje pouze u řeckých přejímek a s jasným odkazem na řeckou ortografii. Na možnost chápat ψ jako alograf ukazují i staré hlaholské texty, kde tento znak zcela chybí. Zajímalo by mne také, zda při užití ω není doložena některá specifická funkce; např. při překladu řeckého členu ve vokativu? Stejně pečlivě je zpracován také popis zvukového plánu, kde diplomant dokáže úspěšně polemizovat i s tvrzeními zavedených vědeckých autorit oboru a naznačit vlastní řešení problému. Tím jasně ukazuje i svoji hlubokou znalost zkoumaného problému. (Mám zde především na mysli např. pozn. 40 na s. 26-27).

Poslední kapitola je zaměřena na vlastní rozbor shromážděného materiálu substantiv. Diplomant si vypracoval vlastní metodu, kterou sleduje jednotlivé tendence substantivní paradigmaticky. Je třeba říci, že jeho přístup považuji za efektivní a přehledný. Nejprve je věnována pozornost dochovaným tvarům koncovek (v přehledových tabulkách), dále jsou probírána jednotlivá specifika řazená od frekventovaných problémů k jednotlivostem až po písařské chyby. Diplomant vychází nejen ze stavu Grig, ale svá tvrzení opírá i o zjištění stavu jiných csl. památek. Oceňuji např. identifikaci společné koncovky u subst. *сѣтъ* v nom. pl., kde dospívá k poznání stavu koncovky v celém archetypu parimejníku (s. 48). K poslednímu příkladu na s. 60 si dovoluji vysvětlení: skutečně je možné tvar животъ pokládat za genitiv plurálu, neboť koresponduje s řeckou předlohou, kde je v Septuagintě v daném místě Jerem 2:3 spojení $\alpha\rho\chi\eta\ \gamma\epsilon\nu\eta\mu\acute{\alpha}\tau\omega\nu\ \alpha\upsilon\tau\omicron\upsilon\delta$, takže lze hovořit spíše o vlivu řecké předlohy na slovanské znění. Diplomantovi se podařilo velice věrohodně zhodnotit stav substantivní paradigmaticky celé památky, přičemž platnost jeho závěrů se opírá o pečlivě shromážděný a přehledně utříděný dokladový materiál.

Diplomová práce Štefana Piláta představuje významný krok směřující k poznání jazykové stránky Grigorovičova parimejníku, ale i dalších jihoslovanských památek makedonského původu. Diplomant jasně ukázal, že je schopen samostatně pracovat s náročným rukopisným materiálem a prokázal dostatečnou akribii při zpracování tématu. Jak jsem již konstatoval výše, práce nese jasné rysy vědeckého díla, proto navrhuji, aby diplomová práce Štefana Piláta byla oceněna známkou **v ý b o r n ě**.

V Praze 20. května 2008

Mgr. Václav Čermák, Ph.D.

